

НАЦІОНАЛЬНИЙ ІНСТИТУТ СТРАТЕГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

ЛИТВИНЕНКО КИРИЛО ОЛЕКСАНДРОВИЧ

УДК 323.173

**ГУМАНІТАРНІ ЧИННИКИ
ГЕНЕРУВАННЯ СЕПАРАТИСТСЬКИХ РУХІВ В УКРАЇНІ**

21.03.01 – гуманітарна і політична безпека держави
(філософські науки)

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філософських наук

Київ – 2018

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Національному інституті стратегічних досліджень.

Науковий керівник: кандидат філософських наук, доцент,
Заслужений діяч науки і техніки України
Здіорук Сергій Іванович,
Національний інститут стратегічних досліджень,
провідний науковий співробітник відділу
гуманітарної безпеки.

Офіційні опоненти: доктор філософських наук, професор
Дзьобань Олександр Петрович,
Національний юридичний університет імені
Ярослава Мудрого, професор кафедри філософії;

кандидат філософських наук, доцент
Титаренко Олексій Русланович,
Адміністрація Президента України, головний
консультант Управління аналізу суспільно-
політичних процесів Головного департаменту з
питань внутрішньої політики.

Захист дисертації відбудеться 31 січня 2019 року о 14 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.718.03 у Національному інституті стратегічних досліджень за адресою: 01030, м. Київ, вул. Пирогова, 7-а, конференц-зал.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного інституту стратегічних досліджень за адресою: 01030, м. Київ, вул. Пирогова, 7-а.

Автореферат розісланий «25» грудня 2018 р.

Вчений секретар
Спеціалізованої вченої ради

В. С. Караваєв

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. На сьогодні однією із найбільших загроз стабільному розвитку, а іноді й існуванню національних держав, а також функціонуванню системи міжнародних відносин у цілому, є діяльність сепаратистських рухів, які відзначаються різноманітністю за причинами свого виникнення, видами і формами прояву. Однак політичні і правові оцінки цього явища у кожному конкретному випадку залежать від низки чинників, зокрема міжнародної і внутрішньої кон'юнктури, ставлення світової спільноти до держави, цілісності якої загрожують сепаратистські рухи тощо. Крім того, існує певна суперечність між принципом дотримання територіальної цілісності держав і правом націй на самовизначення. Міжнародне законодавство не містить нормативного визначення того, які саме соціальні групи можна вважати наділеними таким правом. У деяких випадках сепаратистські рухи користуються прямою чи опосередкованою підтримкою третіх сторін, зацікавлених у дестабілізації відповідних держав з метою посилення свого впливу на їх внутрішню політику або навіть сецесії їх окремих територій. Оскільки відкритий збройний напад однієї держави на іншу кваліфікується міжнародним правом як акт агресії і передбачає застосування міжнародних санкцій і права на індивідуальну або колективну оборону, сучасні конфлікти часто мають завуальований характер і використовують методи і засоби так званої "гібридної війни". Одним із способів ведення такої війни є створення умов для активізації сепаратистських рухів на території певної держави, а також використання широкого кола засобів, спрямованих на послаблення її гуманітарної безпеки.

Таким чином, проблема сепаратизму виходить за межі внутрішньої політики держави і набуває міжнародного значення.

Активізація сепаратистських рухів в Україні у 2014 році стала можливою за рахунок глибоких змін у світогляді значної частини населення певних регіонів, які виявилися у посиленні антиукраїнських настроїв, агресивному неприйнятті європейського вектору розвитку країни, запереченні легітимності сучасної української державності, зміні національної самоідентифікації. Обставини, які сприяли цьому, стали результатом досить тривалої дії зовнішніх і внутрішніх чинників, спрямованої на створення перешкод для формування єдиного гуманітарного простору України, розвитку загальнонаціональної української культури, розширення сфери функціонування державної мови, остаточного розриву з радянським минулим. Для ефективного подолання наслідків діяльності сепаратистських рухів, недопущення їх подальшого розвитку і поширення, необхідно визначити ці чинники, дослідити роль і ступінь значущості кожного з них у активізації сепаратистських рухів в Україні, виробити механізми їх нейтралізації, а також систему заходів, спрямованих на подолання наслідків їх деструктивного впливу на національний гуманітарний простір України.

Питання впливу гуманітарних чинників на національну безпеку України ставали предметом наукового інтересу багатьох дослідників. Зокрема, цій проблематиці присвячені роботи В. Богуша, П. Гай-Нижника, В. Горбуліна, С.

Здіорука, С. Зубченка, А. Мелякова, Б. Парахонського, М. Рябчука, М. Степика, С. Сьоміна, О. Титаренка, Л. Чупрія та інших.

Проблеми формування національної ідентичності і соціокультурні передумови становлення національних держав, які у багатьох випадках також стають передумовами для активізації сепаратистських рухів, досліджувалися у роботах В. Землюка, М. Розумного, В. Грубова, О. Валевського, К. Вітмана, Г. Яворської, а також широкого кола зарубіжних дослідників, зокрема Б. Андерсона, Е. Гелнера, Е. Сміта.

Різні аспекти сучасного сепаратизму, як соціально-політичного явища, в останні роки розглядалися багатьма зарубіжними і вітчизняними дослідниками. Так, визначенню сепаратизму і дослідженню основних чинників генерування сепаратистських рухів присвячені роботи М. Бесараба, Д. Бранкаті, Ф. Моліни, Р. Барнса, Н. Горло, В. Дівак, В. Рахмайлова, В. Олішевської, І. Пономарьової та інших.

Сепаратизм, як загроза національній безпеці України, і передумови його виникнення розглядалися у працях М. Бесараба, К. Вітмана, О. Дзьобаня, О. Кривицької, О. Мишанича, К. Мурзи, С. Савойської та інших.

Проблемам протидії сепаратизму як загрозі національній безпеці держави були присвячені роботи О. Резнікової, К. Войтовського, І. Кресіної, О. Цебенка, М. Явора та інших.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація підготовлена в рамках тематики науково-дослідної роботи Національного інституту стратегічних досліджень, зокрема наступних науково-дослідних проектів: «Зміцнення гуманітарної безпеки Української Держави в умовах європейської інтеграції та ескалації зовнішніх загроз» (2015 р., номер державної реєстрації 0115U003115), «Пріоритети зміцнення гуманітарної безпеки Української Держави в умовах зовнішніх загроз» (2016 р., номер державної реєстрації 0116U001479), «Модернізація української гуманітарної безпеки в сучасних суспільно-політичних умовах» (2017 р., номер державної реєстрації 0117U004186).

Мета роботи – дослідження ролі гуманітарних чинників у формуванні сепаратистських рухів на території України.

Досягнення мети роботи передбачає виконання наступних **завдань**:

- аналіз феномену сепаратизму в його історичному становленні, загальна класифікація його форм і видів;
- дослідження соціальних, культурних та історичних передумов формування і поширення сепаратистських рухів в Україні;
- аналіз внутрішніх і зовнішніх гуманітарних чинників генерування і поширення сепаратистських рухів в Україні;
- визначення інституційних та нормативних механізмів запобігання та протидії сепаратизму в Україні;
- формування завдань гуманітарної політики як інструменту запобігання сепаратизму в Україні;

Об'єкт дослідження – сепаратизм як соціокультурний феномен.

Предмет дослідження – роль гуманітарних чинників у генеруванні сепаратистських рухів в Україні.

Методи дослідження. При аналізі досліджуваних явищ і пов'язаних з ними наукових концепцій використовувалися методи сходження від абстрактного до конкретного і теоретичного узагальнення. Дослідження динаміки становлення та розвитку сепаратизму в Україні, а також чинників, які сприяли цьому, здійснювалося за допомогою конкретно-історичного методу. Формально-юридичний та порівняльно-правовий методи використовувалися для аналізу нормативно-правових та інституційних основ запобігання та протидії сепаратизму в Україні. Системний підхід використовувався при визначенні та аналізі гуманітарних чинників генерування сепаратистських рухів в Україні, а також гуманітарної політики України.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у наступному:

уперше:

- як гуманітарні чинники активізації сепаратистських рухів в Україні досліджено фрагментованість українського національного гуманітарного простору, значна зрусифікованість освіти та інформаційного простору держави, нав'язування та закріплення через них ідей, цінностей та символів «руського мира», політизація національних та етнокультурних проблем, маніпулювання регіональними культурними та мовними відмінностями з боку проросійських політичних сил, громадських і релігійних організацій, відсутність обґрунтованих стратегій державної етнополітики та формування української політичної нації;

- проведено комплексний аналіз нормативно-правових та інституційних механізмів протидії і запобігання сепаратистським рухам в Україні, показано що дієвий комплекс цих механізмів по суті почав складатися тільки з початку гібридної агресії з боку РФ, і, попри очевидні тут успіхи, ще вельми далекий від остаточного оформлення, особливо що стосується чинників реалізації прийнятих законодавчих положень;

- серед комплексу заходів гуманітарної політики запобігання та протидії сепаратизму в Україні обґрунтовано потребу розробки і прийняття єдиного нормативно-правового акту в сфері гуманітарної політики України, збільшення державного фінансування гуманітарної сфери, розвиток і поширення української мови на всій території України, формування концепції державно-церковних відносин, спрямовану на запобігання перетворенню релігійних організацій на канали деструктивного зовнішнього впливу на національний гуманітарний простір України.

Уточнено:

- розуміння шляхів та механізмів використання квазінаціональних ідеологій сепаратистськими рухами, роль політизації регіональних культурних відмінностей у штучному форсованому формуванні нових квазінаціональних ідентичностей;

- поняття сепаратизму як амбівалентного явища соціально-політичного життя епохи модерну, яке, з одного боку, може призводити до дезінтеграції держави і порушення балансу геополітичної безпеки, а з іншого – є одним із засобів реалізації економічних, політичних, соціальних, культурних інтересів етносу, що бореться за незалежність, які можуть бути цілком обґрунтованими у випадку політичної, економічної та культурної дискримінації;

– роль гуманітарних чинників у підготовці та веденні сучасної війни, яка у випадку її гібридності, є центральною, оскільки вони дають змогу засобами «м'якої» сили ослаблювати оборонну здатність іншої держави, маніпулювати свідомістю її населення та іншими ресурсами, і, як наслідок – задовольняти загарбницькі зовнішньополітичні інтереси агресора без формального оголошення війни або відкритої конфронтації з іншою державою.

Дістали подальшого розвитку:

– концептуальне осмислення значення національного гуманітарного простору для безпеки держави та шляхів забезпечення його цілісності, зокрема засобами гуманітарної політики;

– визначення ролі держави у захисті та розвитку національної ідентичності, яка полягає у здійсненні відповідних заходів в освітній, культурній, історичній політиці, а також протекціоністських заходів, спрямованих на запобігання негативним зовнішнім культурним та інформаційним впливам, які ослаблюють національний гуманітарний простір.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані у дисертації висновки та рекомендації безпосередньо визначають способи використання засобів гуманітарної політики у протидії сепаратистським рухам та забезпеченні національної безпеки України. Результати дослідження можуть бути використані при підготовці навчальних курсів з відповідних спеціальностей, а також при розробці програмних і правових документів у сфері гуманітарної політики.

Теоретичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вони уточнюють і розширюють наукові уявлення про сутність і взаємозв'язок таких феноменів і понять як сепаратизм, націоналізм, шовінізм, національна держава, національна ідентичність та гуманітарна безпека.

Особистий внесок здобувача. Основні результати дисертаційного дослідження отримані здобувачем самостійно.

Апробація результатів дисертації. Основні ідеї дисертації були оприлюднені на одному науково-методичному семінарі та чотирьох міжнародних науково-практичних конференціях: «Пріоритетні напрями вирішення актуальних проблем суспільних наук» (16-17 жовтня 2015 р., м. Одеса), «Пріоритети розвитку суспільних наук у XXI столітті» (8-9 квітня 2016 р., м. Одеса), «Актуальні проблеми гуманітарних та природничих наук» (28-29 жовтня 2016 р., м. Київ), «Суспільні науки: Історія, сучасність, майбутнє» (5-6 травня 2017 р., м. Київ), «Стан та перспективи реформування сектору безпеки і оборони України» (30 листопада 2018 р., м. Київ).

Публікації. Основні результати дослідження викладені у 10 публікаціях, 4 з яких – в українських фахових виданнях, 1 – у міжнародному електронному науковому журналі, 5 – у вигляді тез на міжнародних конференціях в Україні.

Структура та обсяг дисертації. Структура дисертації визначена логікою дослідження відповідно до поставленої мети та основних завдань. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів (поділених на підрозділи), висновків до кожного розділу, загальних висновків та списку використаних джерел (191 найменування). Загальний обсяг роботи складає 196 сторінок, з яких 20 сторінок займає список використаних джерел.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовується актуальність теми дослідження, розкриваються мета і завдання, об'єкт, предмет дисертаційної роботи, її методологічні засади, визначається наукова новизна дослідження, відображається теоретичне і практичне значення, форми апробації його результатів, зазначено структуру дисертації та її обсяг.

У першому розділі **«Аналіз сепаратизму в науковому дискурсі та суспільно-політичній практиці»** проаналізовано історичне становлення поняття сепаратизму, а також особливості цього суспільно-політичного явища, його основні види та форми.

У підрозділі 1.1. **«Сепаратизм як продукт розвитку європейських форм державності і суспільно-політичних відносин епохи модерну»** досліджується виникнення суспільно-політичного явища сепаратизму, основні етапи його становлення та його діалектичний зв'язок з іншими явищами суспільно-політичного життя.

Явище сучасного сепаратизму тісно пов'язане з такими історичними процесами модерної епохи як становлення державного суверенітету (особливо інституту державної території), формування націй та національних держав, закріплення на міжнародному рівні принципів права нації на самовизначення та територіальної цілісності держав.

Поява суверенітету у його сучасному розумінні тісно пов'язана із зародженням політичних спільнот та специфічним ставленням населення країн до території, на якій вони проживали, як до державної. Отже, простежується діалектичний зв'язок сепаратизму з явищем націоналізму, тому для розуміння передумов та особливостей явища сепаратизму важливо розглядати процеси формування націй, розмежування держав за національним критерієм, та феномен націоналізму як однієї з рушійних сил утворення таких держав.

Формування націоналізму з одного боку сприяє утворенню національних держав, а з іншого – стає основою сепаратизму для народів, які дискриміновані у праві на створення власного державного утворення або розділені територіями інших держав.

У міжнародному праві також закріплений принцип територіальної цілісності держав (у Статуті ООН, Заключному акті НБСЄ 1975 року). Практика його дотримання вказує на непослідовність міжнародного співтовариства у його тлумаченні та співвідношенні з принципом самовизначення народів та націй.

Таким чином, сепаратизм став результатом розвитку державності і суспільно-політичних відносин в Європі в епоху модерну. В країнах інших цивілізаційних ареалів сепаратизм, у сучасному його розумінні, як національний рух, спрямований на відокремлення від певної держави задля створення власної держави або приєднання до іншої, виникав мірою їх вестернізації, переходу до капіталістичних відносин, формування в них сучасних націй. Сепаратизм діалектично пов'язаний з націоналізмом і,

відповідно, формуванням держав за принципом національного суверенітету. Тому одні й ті самі явища часто отримували назви сепаратизму (антидержавного заколоту, державної зради) або національно-визвольної боротьби залежно від того, до якого політичного табору, національної спільноти, державного організму належали ті, хто давав такі визначення.

У підрозділі 1.2. **«Сепаратизм як предмет соціальної і політичної філософії. Ступінь дослідженості сепаратизму в українській науці»** розглядається історичне становлення сучасного наукового поняття сепаратизму, а також ступінь дослідженості явища сепаратизму вітчизняними та зарубіжними науковцями.

Більш менш чіткі тенденції до визначення сепаратизму, як руху за відокремлення певної території від основної частини держави і перетворення її на нове державне утворення, можна спостерігати з початку ХХ століття.

Можна констатувати, що ступінь дослідженості в сучасній українській науці проблеми сепаратизму є досить високим, проте не вичерпним. Усі наукові праці з даного питання можна розділити на 2 умовні великі групи (за часом написання): до і після подій першої половини 2014 року.

Після трагічних подій у Криму, Донецькій, Луганській, Харківській та Одеській областях у вітчизняних наукових працях починає домінувати розуміння того, що сепаратизм є не лише багатобічною теоретичною, але й актуальною й гострою практичною проблемою. Водночас, з огляду на формування у середовищі українських вчених єдиної державницької позиції, проблематика сепаратизму знайшла достатньо вичерпні методологічні орієнтири, отримала власний понятійний апарат тощо. Разом із тим, окремі публікації не позбавлені описовості та декларативності і обмежуються простим описом емпіричних подій активізації сепаратистського руху в Україні в останні роки. Наразі, вчені від констатації фактів, що свідчать про небезпеку сепаратизму та необхідність його попередження й усунення, поступово виходять до комплексних рекомендацій державній владі України. Зокрема стверджується, що для подолання сепаратистських тенденцій в нашій країні має бути концептуально обґрунтована і розроблена з урахуванням територіальної специфіки, соціальних особливостей державна регіональна політика, здійснювана центральною владою в рамках послідовного й стратегічного курсу модернізації і реформування.

У підрозділі 1.3. **«Класифікація видів і форм сепаратистських рухів»** проаналізовано теоретичні та нормативні аспекти поняття сепаратизму, визначені підстави виникнення цього явища, надано класифікацію видів сепаратизму за визначеними критеріями, а також видів та форм сепаратистських рухів, як діяльності, спрямованої на реалізацію сепаратизму.

Сепаратистський рух можна визначити як соціальну форму реалізації сепаратизму, яка проявляється у цілеспрямованій діяльності певних індивідів чи соціальних груп, спрямованої на відокремлення від держави певної території з метою створення нової самостійної держави, переходу до складу іншої держави або набуття статусу широкої автономії.

Сепаратизм може проявлятися у різних сферах соціального життя. Так, у залежності від сфери прояву цього явища, можна виділити політичний,

економічний, правовий, ідеологічний сепаратизм. У свою чергу, у політичній філософії розрізняють етнонаціональний і регіональний політичний сепаратизм. За характером свого прояву сепаратистські рухи можемо поділяти на формальні та фактичні. Формальний сепаратизм проявляє себе пасивно – скоріше, у формі генерування ідеї про можливе відокремлення. Фактичний сепаратизм проявляється вже у конкретних кроках організованих груп. Варто зауважити, що навіть формальні вияви сепаратизму можуть трактуватися як кримінальне правопорушення, оскільки більшість країн світу у своєму законодавстві передбачають відповідальність за посягання на територіальну цілісність, що включає в себе і підбурювання до таких дій.

За кількістю зацікавлених сторін сепаратистські рухи можна поділити на звичайні (коли певний регіон виступає за відокремлення з метою отримання незалежності) та ускладнені іноземним елементом. Останні можна визначити за активною підтримкою руху певною третьою стороною, якою може бути країна, зацікавлена у подальшому приєднанні відокремленої території, національна чи етнічна діаспора або ж релігійна громада. За способом досягнення поставлених цілей, сепаратистські рухи можемо поділити на мирні та збройні. За формою сепаратистські рухи традиційно поділяють на сецесію, іредентизм, енозіс, автономізацію.

Таким чином, сепаратизм та його прояви можуть бути класифіковані за різними критеріями, що дають змогу виділити їх види та форми. Правильна кваліфікація сепаратистського руху дає можливість оцінити обґрунтованість його вимог і знайти способи вирішення конфлікту.

У другому розділі **«Проблеми сепаратизму в Україні: гуманітарний аспект»** досліджуються історичні передумови формування і поширення сепаратистських рухів в Україні, а також проводиться аналіз впливу внутрішніх і зовнішніх чинників виникнення гуманітарних передумов формування і розвитку сепаратистських рухів в Україні.

У підрозділі 2.1. **«Становлення, динаміка поширення і характер сепаратистських рухів в різних регіонах Української Держави»** аналізує історичні передумови виникнення сепаратистських рухів в Україні, а також динаміку їх поширення у відповідних регіонах держави.

Перераховано основні фактори, які сприяли формуванню сепаратистських рухів на Сході та Півдні України.

Політична криза кінця 2013 – початку 2014 року, певний вакуум влади, що утворився в її результаті, і, зрештою, пряме й неприховане втручання Росії докорінно змінили і суспільні настрої, і співвідношення сил в окремих регіонах. Саме Російська Федерація наприкінці лютого та упродовж березня 2014 року надала Криму фінансову, інформаційну, військову підтримку у прагненні вийти зі складу України під надуманим приводом невизнання центральної влади, яка прийшла на зміну попередній внаслідок Революції гідності. Те саме, у дещо іншій формі і з іншими наслідками було зроблено у Донецькій та Луганській областях.

У підрозділі 2.2. **«Гуманітарні передумови виникнення сепаратистських рухів у незалежній Україні»** розглядаються внутрішні та

зовнішні чинники виникнення гуманітарних передумов формування і розвитку сепаратистських рухів в Україні.

Важливим компонентом національної безпеки є захист гуманітарного простору держави, оскільки в ньому формується ідентичність громадян, закладаються основи національної консолідації. Збереження цілісності гуманітарного простору (що не заперечує його внутрішньої різноманітності) є запорукою сталого розвитку держави і суспільства, їх резистентності по відношенню до зовнішніх негативних впливів.

В Україні створення єдиного гуманітарного простору було одним з головних завдань державотворення після здобуття незалежності. Однак його реалізації перешкоджала низка чинників, почасти пов'язаних з контроверсійною радянською спадщиною в галузі культури, освіти, національного менталітету, почасти створених штучно проросійськими силами в середині країни за сприяння і прямої підтримки Російської Федерації.

За часи незалежності русифікація освіти, інформаційного простору та інших сфер суспільного життя регіону здебільшого проводились засобами української внутрішньої політики, особливо тих її представників, які вважали бажаним подальше зближення України з Російською Федерацією, оскільки були представниками здебільшого російської (радянської) культури. Русифікація створювала сприятливий ґрунт для сепаратистських настроїв, тим більше, що в цей час, як, втім, і пізніше, в регіоні активно діяли проросійські політичні та громадські сили.

Відсутність ефективної мовної політики, яка могла б зупинити подальшу русифікацію, а також використання певними групами політиків мовного питання як інструменту маніпулювання електоратом, спричинили виникнення явища, яке отримало в українському науковому дискурсі назву «мовно-політичний сепаратизм».

Варто зазначити, що мовно-культурний сепаратизм був лише одним з інструментів, які використовувалися Росією та проросійськими силами для сприяння поступовому відчуженню відповідних регіонів від національного гуманітарного простору України, а також формуванню штучного культурного та символічного простору, заснованому на ідеології та цінностях так званого «русского міра», в основі яких – підкреслення важливості та неподільності спільної українсько-російської історії (особливо радянського періоду), взаємозв'язків у культурній, економічній, соціальній, а також інших сферах і необхідності тісного співробітництва (в ідеалі – злиття чи об'єднання) в майбутньому.

Протягом останніх років місцеві проросійські сили відповідних регіонів успішно протистояли поширенню українського гуманітарного простору на своїх територіях та підтримували функціонування специфічних культурних і символічних просторів з метою формування специфічного світогляду, цінностей та ідентичності місцевого населення. Центральні органи влади на практиці мали дуже незначний вплив на культурно-освітні сфери у цих регіонах. З іншого боку, місцеві проросійські сили успішно реалізували свою стратегію, спрямовану на збереження радянських символів та топоніміки, поширення російської історіографії та поглиблення міжрегіональних протиріч.

Загалом потрібно відзначити, що однією з передумов виникнення і поширення сепаратистських рухів в Україні була фактична відсутність державної політики пам'яті, спрямованої на формування національного історичного дискурсу, популяризацію його результатів через систему освіти, заклади культури, кіно, засоби масової інформації. Таким чином, за часи незалежності України не було зроблено чітких кроків, спрямованих на забезпечення ефективного функціонування національного гуманітарного простору.

Необхідно відзначити, що поряд із внутрішніми чинниками, які послаблювали захист національного гуманітарного простору України, великий деструктивний вплив на нього чинився і з-за закордону. Перш за все мова йде про агресивну інформаційно-культурну політику Російської Федерації, яка з часу розпаду СРСР не полишала роботи над збереженням впливу російської мови та культури на пострадянському просторі. Русифікація певних регіонів України, домінування російськомовного контенту у ЗМІ та спроби закріпити легальний статус російської мови як регіональної – все це служило інструментами утримання України в сфері політичного впливу Російської Федерації. Відсутність надійних механізмів захисту національного гуманітарного простору України дала можливість російській стороні протягом багатьох років вільно використовувати різноманітні технології, спрямовані на русифікацію та культурну ізоляцію цілих регіонів держави, розмивання української ідентичності, утвердження у свідомості певної частини населення ідеї про те, що єдиним правильним шляхом у зовнішній політиці є подальша інтеграція з Росією, оскільки вона є «братньою країною», з якою нерозривно пов'язані славні сторінки минулого, а отже, і майбутнє Українського народу. Не виникає сумнівів у тому, що російський вплив у гуманітарній та інформаційній сферах здійснюватиметься і надалі, оскільки він виявив себе надзвичайно дієвим інструментом досягнення зовнішньополітичних цілей та ведення гібридної війни проти України. При цьому форми і методи його будуть постійно змінюватися з огляду на контрзаходи, вжиті Україною та міжнародною спільнотою.

У розділі 3 **«Гуманітарна політика України щодо запобігання на подолання наслідків діяльності сепаратистських рухів»** проаналізовано наслідки активізації сепаратистських рухів в Україні та їх вплив на гуманітарну безпеку України, наявні нормативно-правові та інституційні механізми забезпечення національної безпеки України, а також потенціал гуманітарної політики у запобіганні та протидії проявам сепаратизму.

У підрозділі 3.1. **«Наслідки діяльності сепаратистських рухів для гуманітарної безпеки держави»** досліджено поняття гуманітарної безпеки та національного гуманітарного простору України, а також вплив активізації сепаратистських рухів на стан гуманітарної безпеки держави.

Національний гуманітарний простір є досить широким поняттям, яке, окрім інформаційної та культурної сфери, охоплює також освітню, наукову, духовну, нормативно-правову та інші сфери життєдіяльності суспільства, спрямовані на формування і підтримання сталого функціонування ціннісних орієнтацій громадян певної держави, які лягають в основу їх національної

ідентичності, сприйняття цінності власної національної держави, формування суспільних і національних інтересів тощо.

Важливим завданням внутрішньої політики держави є забезпечення сталого функціонування національного гуманітарного простору шляхом охорони і розвитку національної інформаційної, культурної, освітньої та інших пов'язаних з ними сфер життєдіяльності суспільства. Відсутність ефективного захисту гуманітарного простору може спричинити поглиблення внутрішніх протиріч у суспільстві на основі соціальних, етнічних, мовних, регіональних відмінностей, втрату засобів ефективної протидії зовнішнім гуманітарним загрозам і, врешті решт, розмивання та зміну національної ідентичності.

Активізація сепаратистських рухів в Україні з початку 2014 мала значні наслідки для функціонування гуманітарного простору України та можливості забезпечення ефективної гуманітарної безпеки держави.

Гуманітарна безпека забезпечується за рахунок певних нормативних та інституційних механізмів, покликаних виконувати різноманітні функції у цій сфері. Функціонування гуманітарного простору потребує певних ресурсів та розвинутої інфраструктури. Втрата ефективного контролю над АР Крим та відповідними частинами Луганської і Донецької областей фактично означає втрату інфраструктури підтримання українського національного гуманітарного простору на цих територіях. Разом з тим створюються технічні перешкоди впливу України на своїх громадян України, що знаходяться на окупованих територіях і фактично виключені з гуманітарного простору України та піддаються постійній обробці проросійської пропаганди.

Активізація сепаратистських рухів на Півдні та Сході України також сприяла загостренню існуючих протиріч всередині українського суспільства. Суперечності щодо трактування тих чи інших історичних подій, способів, методів та доцільності проведення декомунізації, мовного питання, а також інші протиріччя, пов'язані з культурними та конфесійними розбіжностями і вподобаннями українців, їх регіональними особливостями, в умовах кризи значно загострилися, у тому числі, завдяки роздмухуванню вказаних протиріч супротивником за допомогою наявних інструментів інформаційного і гуманітарного впливу, а також слабкості системи протидії їм, розбудова якої, власне, має бути основним напрямком гуманітарної безпеки держави.

Також за період боротьби проти збройної агресії РФ та сепаратистських рухів стала помітною тенденція до експлуатації патріотичних і націоналістичних ідей різноманітними суспільними та політичними силами з метою отримання народних симпатій та реалізації власних інтересів. маніпуляції патріотичними та націоналістичними настроями суспільства є значною загрозою для розвитку держави, оскільки вони призводять до дискредитації державних органів, національних інтересів та цінності національної держави. На нашу думку, однією з найважливіших задач гуманітарної політики України є вироблення національної ідеї та цінностей, здатних об'єднати суспільство і стати основою для завершення формування політичної нації.

Разом з тим, агресія з боку РФ та активізація сепаратистських рухів в Україні також стали і причиною консолідації значної частини українського

суспільства перед обличчям спільного супротивника, а також актуалізували необхідність проведення реформи гуманітарної політики, розбудови національного гуманітарного простору та перегляду потреб гуманітарної безпеки держави. Саме ця ситуація створює потребу змінити негативні тенденції у розвитку гуманітарної сфери, які переслідували українське суспільство ще з часів УРСР, а також виробити ефективні механізми захисту від деструктивних внутрішніх і зовнішніх впливів, створити необхідні умови для вироблення у громадян загальноукраїнської ідентичності і загальноукраїнських цінностей, які сприятимуть формуванню політичної нації.

У підрозділі 3.2. **«Інституційні та нормативні механізми запобігання та протидії сепаратизму в Україні»** визначені інституційні та нормативні механізми запобігання та протидії сепаратизму в Україні.

Відзначається, що у період до 2014 року діяльність органів державної влади України у сфері забезпечення національної безпеки не була орієнтована на протидію сепаратистським загрозам. Сектор безпеки і оборони України виявився неготовим ефективно протистояти новому типу сепаратистської загрози, яка здійснюється за російського кураторства. Багато у чому, це стало результатом зради колишнього керівництва держави і цілеспрямованого руйнування силових структур України у 2010-2013 роках. На момент збройної агресії РФ у 2014 році переважна частина озброєння, військової і спеціальної техніки, що знаходилася у розпорядженні суб'єктів сектору безпеки і оборони України, була морально і фізично застарілою, а керівні посади більшості органів сектору безпеки і оборони України обіймали лояльні до РФ особи.

Проблема неефективного реагування Україною на інформаційну складову сепаратистської загрози багато в чому обумовлена невідповідністю профільного законодавства вимогам поточного стану.

Дієва система запобігання та протидії сепаратизму в Україні по суті почала складатися з перших місяців 2014 р., коли розпочалася гібридна агресія з боку РФ, яка починаючи з літніх місяців вказаного року набула усіх рис неоголошеної війни. Станом на середину 2017 року, попри очевидні успіхи нашої держави зі стримування російської агресії, зазначена система ще вельми далека від остаточного оформлення.

Протидія сепаратистським проявам в Україні є складовою частиною інституціонального механізму із забезпечення національної безпеки. Після обрання у 2014 р. нового керівництва держави було розпочато масштабну роботу щодо реформування зазначеного механізму. На законодавчому рівні заходи держави зі стримування сепаратизму закріплені у таких нормативно-правових актах – Стратегії національної безпеки України, Воєнній доктрині України, Стратегії кібербезпеки України, Законах України «Про військово-цивільні адміністрації», «Про Службу безпеки України», «Про боротьбу з тероризмом», «Про Національну гвардію України» тощо.

Загалом в основі законодавчої протидії сепаратизму знаходиться явище правової (насамперед кримінальної й адміністративної) та політичної відповідальності осіб, за дії чи бездіяльність, пов'язані із сепаратистською активністю. Те ж саме стосується і організацій (політичних партій і громадських організацій, економічних суб'єктів тощо), діяльність яких може

бути припинена / обмежена, якщо у ній будуть підтверджені заходи, спрямовані на підтримку сепаратизму.

У підрозділі 3.3. «Гуманітарна політика як інструмент запобігання та протидії сепаратистським рухам в Україні» досліджений процес формування української гуманітарної політики, її нормативні основи та сучасний стан, а також сформульовані основні завдання гуманітарної політики як інструменту запобігання сепаратизму в Україні.

Визначення гуманітарної політики держави не зафіксоване на нормативно-правовому рівні, однак, на доктринальному рівні його намагалася сформулювати значна кількість дослідників у галузях соціальних, політичних та юридичних наук.

З моменту здобуття Україною незалежності було прийнято низку нормативно-правових актів, програм і концепцій, метою яких було закласти фундаментальні основи гуманітарної політики України. Втім, відсутність основоположного нормативно-правового документу в сфері гуманітарної політики стала однією з причин спорадичності, фрагментарності та неефективності гуманітарної політики України. Необхідно відзначити, що проекти стратегії гуманітарного розвитку України, що розроблялися до 2013 року були орієнтовані на мирний розвиток держави і стосувалися, у першу чергу, освітньої, культурної та моральної сфер життя суспільства і не враховували можливих небезпек національному гуманітарному простору України, а також гуманітарних чинників, які сприяли формуванню та поширенню сепаратистських рухів у відповідних регіонах держави.

Для ефективного розвитку гуманітарної політики держави важливу роль відіграє відповідність інституційних та нормативно-правових механізмів забезпечення гуманітарної безпеки держави. Проведений у дисертаційному дослідженні аналіз, дає можливість стверджувати про невідповідність нормативно-правової бази та інституційних механізмів її реалізації у сфері забезпечення національної безпеки держави та проведення ефективної гуманітарної політики на момент активізації сепаратистських рухів у 2014 році, що призвело до втрати ефективного контролю над АР Крим та певними частинами Донбаської та Луганської областей.

Для підвищення ефективності політики у гуманітарній сфері як інструменту протидії сепаратизму в Україні пропонується реалізація відповідних заходів.

ВИСНОВКИ

У **Висновках** представлено основні результати дослідження поставленої проблеми, поміж яких найбільш значущими є наступні:

1. Аналіз феномену сепаратизму в його історичному становленні дають підстави казати про його формування у сучасному вигляді в епоху модерну при виникненні сучасних суверенних національних держав. Сепаратизм є об'єктивним суспільно-політичним явищем, яке має як негативний так і позитивний вплив на розвиток суспільства. З одного боку, сепаратизм, як сецесія, призводить до дезінтеграції держави і порушує баланс геополітичної

безпеки в регіоні, а з іншого – є одним із засобів реалізації економічних, політичних, соціальних, духовних, культурних інтересів певної соціальної групи, що можуть бути цілком обґрунтованими у випадку її політичної, економічної та культурної дискримінації. Сепаратизм та його прояви можуть бути класифіковані за різними критеріями, що дають змогу виділити їх види і форми. Правильна кваліфікація сепаратистського руху дає можливість оцінити обґрунтованість його вимог і знайти способи вирішення конфлікту. За формою сепаратистські рухи традиційно поділяють на сецесію, іредентизм, енозіс, автономізацію. В залежності від сфери прояву цього явища, можна виділити політичний, економічний, правовий та ідеологічний сепаратизм.

2. Історичні передумови виникнення сепаратистських настроїв у незалежній Україні склалися в дореволюційний і радянський період. Серед них – заселення певних регіонів України представниками різних національностей, що вплинуло на особливості формування національної ідентичності їх населення, детермінувало значне, а у деяких випадках і абсолютне, чисельне переважання в ньому російськомовного і російськокультурного елемента, який і в радянський період, за формального існування української державності у вигляді УРСР, звик відчувати лише формальний зв'язок з Україною, вважати свою мову і культуру значно вищими за українські і вбачав у будь-яких спробах українізації освіти, культури, інформаційного простору зазіхання на свою зону комфорту або й національне приниження; наявність тривалих, чисельних і різноманітних (особистих, сімейних, професійних) зв'язків населення цих регіонів з населенням Росії; збереження сформованих у попередні десятиріччя господарських відносини з російськими регіонами, в яких був задіяний широкий спектр суб'єктів (від домогосподарств прикордонних районів до великих промислових підприємств); значні соціально-економічні диспропорції між регіонами України, які в період незалежності лише посилювалися кланово-олігархічною системою розподілу ресурсів та управління економікою.

3. Поширення сепаратистських настроїв у незалежній Україні було пов'язане з низкою внутрішніх чинників, які почали діяти практично відразу після отримання нашою країною державного суверенітету. Серед них – пострадянська світоглядна спадщина (значний рівень русифікації окремих регіонів, ностальгія певної частини населення за СРСР, особливо на Сході та Півдні, звичка дивитися на українську культуру і мову як на явища провінційні і другорядні, неготовність прийняти зміни в культурній та освітній політиці); відсутність етнополітики, гуманітарної політики, зокрема, політики національної пам'яті, які були б спрямовані на формування української політичної нації; фрагментованість українського національного гуманітарного простору; русифікація освіти та інформаційного простору держави; відсутність умов для створення якісного україномовного продукту. До політичних чинників виникнення сепаратистських настроїв можна віднести політизацію національних та етнокультурних проблем, маніпулювання регіональними культурними та мовними відмінностями з боку політичних сил і державної та місцевої влади; наявність широких можливостей для діяльності політичних партій, громадських і релігійних організацій проросійського спрямування.

Водночас, досить великий вплив на формування сепаратистських рухів в Україні мали зовнішні чинники, зокрема гуманітарний вплив Російської Федерації, яка за допомогою русифікації певних регіонів України, домінування російськомовного контенту у ЗМІ та спроби закріпити легальний статус російської мови як регіональної намагалася утримати Україну в сфері свого політичного впливу. Слід зауважити, що Російська Федерація активно використовувала і продовжує використовувати засоби «м'якої сили» та свій гуманітарний вплив як інструменти гібридної війни, яку вона веде проти України.

4. Інституційні й нормативні механізми запобігання та протидії сепаратизму в Україні є важливим складником національної безпеки України. На законодавчому рівні заходи держави зі стримування сепаратизму закріплені у таких нормативно-правових актах – Стратегії національної безпеки України, Военній доктрині України, Стратегії кібербезпеки України, Законах України «Про військово-цивільні адміністрації», «Про Службу безпеки України», «Про боротьбу з тероризмом», «Про Національну гвардію України» тощо. В основі законодавчої протидії сепаратизму знаходиться явище правової (насамперед кримінальної й адміністративної) та політичної відповідальності осіб за дії чи бездіяльність, пов'язані із сепаратистською активністю. Подолання проявів сепаратизму та досягнення бажаного результату у гібридній війні, яку веде проти України Російська Федерація, неможливе при використанні тільки силових методів. Саме тому подальший розвиток інституційних та нормативних механізмів запобігання та протидії сепаратизму в Україні має враховувати гібридні загрози, а також необхідність забезпечення цілісності та розвитку українського національного гуманітарного простору.

5. Гуманітарну політику можна визначити як комплексну галузь спеціалізованої діяльності держави, яка покликана забезпечувати підтримку і розвиток економічної, безпекової, нормативно-правової, наукової, культурної, моральної, духовної та соціальної сфер життя суспільства. Концепції гуманітарного розвитку, що досі розроблялися в нашій державі, виявилися не готовими до викликів війни та сепаратизму. Лише комплексний підхід із застосуванням всіх сфер державного управління зробить гуманітарну політику України придатною для того, щоб протистояти сучасним геополітичним викликам та використання її як засобу подолання сепаратистських рухів.

Для використання гуманітарної політики України, як інструменту подолання сепаратистських рухів в Україні необхідно здійснити ряд концептуальних змін, таких як прийняття інтегрованої концепції гуманітарної політики, яка буде враховувати економічну, нормативно-правову, наукову та безпекову галузі, збільшення державного фінансування заходів у гуманітарній сфері, розробка і прийняття єдиного нормативно-правового акту в сфері гуманітарної політики України, розвиток і поширення української мови на всій території України, забезпечення найбільшого сприяння науковому напрямку гуманітарної політики держави, формування концепції державно-церковних відносин, спрямовану на запобігання перетворенню релігійних організацій на канали деструктивного зовнішнього впливу на національний гуманітарний

простір України, забезпечення реалізації безпекового аспекту гуманітарної політики держави.

Список опублікованих праць за темою дисертації

Публікації у наукових фахових виданнях:

1. Литвиненко К. О. Становлення та динаміка поширення сепаратистських рухів в окремих регіонах України / К. О. Литвиненко // Гілея: науковий вісник. – 2016. – Вип. 114. – С. 384-389.
2. Литвиненко К. О. Поняття та класифікація сепаратистських рухів / К. О. Литвиненко // Гілея: науковий вісник. – 2016. – Вип. 108. – С. 243-247.
3. Литвиненко К. О. Сепаратизм як предмет соціальної і політичної філософії / К. О. Литвиненко // Фундаментальные и прикладные исследования в практиках ведущих научных школ. Электронный научный журнал. – 2016. – №1 (13) [Електронний ресурс]. Режим доступу: [http://fund-issled-intern.esrae.ru/pdf/2015/6\(11\)/237.pdf](http://fund-issled-intern.esrae.ru/pdf/2015/6(11)/237.pdf).
4. Литвиненко К. О. Сепаратизм як феномен соціального буття епохи модерну / К. О. Литвиненко // Гілея: науковий вісник. – 2015. – Вип. 102. – С. 210-214.
5. Lytvynenko K. O. Humanitarian prerequisites of the emergence of separatist movements in independent Ukraine / К. О. Литвиненко // Стратегічні пріоритети : Науково-аналітичний щоквартальний збірник. – К. : НІСД. – 2017. – № 3 (44). – С. 184-191.

Матеріали наукових конференцій та інші видання:

6. Литвиненко К. О. Наслідки діяльності сепаратистських рухів для гуманітарної безпеки України // Стан та перспективи реформування сектору безпеки і оборони України: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (30 листопада 2018 року). – К. : ФОП Кандиба Т.П. – 2018. – С. 103-105.
7. Литвиненко К. О. Гуманітарні передумови виникнення сепаратистських рухів в Україні / К. О. Литвиненко // Актуальні проблеми гуманітарних та природничих наук. Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 28-29 жовтня 2016 року). – У 3-х частинах. – Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2015. – Ч. 2. – С. 32-35.
8. Литвиненко К. О. Кваліфікація основних видів сепаратизму / К. О. Литвиненко // Суспільні науки: історія, сучасність, майбутнє: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, Україна, 5-6 травня 2017 року). – Київ: ГО «Київська наукова суспільнознавча організація», 2017. – С. 75-78.
9. Литвиненко К. О. Сепаратизм як феномен соціального буття епохи модерну / К. О. Литвиненко // Пріоритетні напрями вирішення актуальних проблем суспільних наук: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, Україна, 16-17 жовтня 2015 року). – Одеса : ГО «Причорноморський центр дослідження проблем суспільства», 2015. – С. 61-64.

10. Литвиненко К. О. Сепаратизм як феномен соціального буття епохи модерну / К.О. Литвиненко // Пріоритети розвитку суспільних наук у ХХІ столітті: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, Україна 8-9 квітня 2016 року). – Одеса : ГО «Причорноморський центр дослідження проблем суспільства», 2015. – С. 62-65.

АНОТАЦІЯ

Литвиненко К. О. Гуманітарні чинники генерування сепаратистських рухів в Україні. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 21.03.01 – гуманітарна і політична безпека держави (філософські науки). – Національний інститут стратегічних досліджень. – Київ, 2018.

У дисертації досліджується роль гуманітарних чинників у виникненні та активізації сепаратистських рухів в Україні. Аналізується історичне становлення соціально-політичного явища сепаратизму, проведено класифікацію його основних видів та форм.

Виявлено історичні передумови формування сепаратистських настроїв в Україні, а також внутрішні та зовнішні гуманітарні чинники, які безпосередньо вплинули на їх активізацію.

Проаналізовано наслідки активізації сепаратистських рухів для національної безпеки України, а також наявні нормативно-правові та інституційні механізми боротьби з ними. Встановлено, що гуманітарна політика може бути ефективним інструментом запобігання та протидії сепаратистським рухам в Україні за умов її відповідного реформування та вдосконалення.

Ключові слова: сепаратизм, сепаратистські рухи, гуманітарна політика, гуманітарна безпека держави, національний гуманітарний простір.

АННОТАЦИЯ

Литвиненко К. А. Гуманитарные факторы генерирования сепаратистских движений в Украине. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата философских наук по специальности 21.03.01 - гуманитарная и политическая безопасность государства (философские науки). - Национальный институт стратегических исследований. – Киев, 2018.

В диссертации исследуется роль гуманитарных факторов в возникновении и активизации сепаратистских движений в Украине. Анализируется историческое становление социально-политического явления сепаратизма, проведена классификация его основных видов и форм.

Вывявлены исторические предпосылки формирования сепаратистских настроений в Украине, а также внутренние и внешние гуманитарные факторы, которые непосредственно повлияли на их активизацию.

Проанализированы последствия активизации сепаратистских движений для национальной безопасности Украины, а также имеющиеся нормативно-

правовые и институциональные механизмы борьбы с ними. Установлено, что гуманитарная политика может быть эффективным инструментом предотвращения и противодействия сепаратистским движениям в Украине в условиях ее соответствующего реформирования и совершенствования.

Ключевые слова: сепаратизм, сепаратистские движения, гуманитарная политика, гуманитарная безопасность государства, национальный гуманитарное пространство.

SUMMARY

Lytvynenko K.O. Humanitarian factors for the emergence of separatist movements in Ukraine. – Manuscript.

Thesis for the degree of candidate of philosophical sciences, specialty 21.03.01 – Humanitarian and political security of the state (Philosophy). – The National Institute for Strategic Studies. – Kyiv, 2018.

The thesis examines the role of humanitarian factors in the emergence and intensification of separatist movements in Ukraine. It analyzes the historical development of separatism as a socio-political phenomenon, its connection with such processes as the formation of state sovereignty, the formation of nations and national states, the consolidation of the principles of the right of nations to self-determination and territorial integrity of states on the international level, as well as the features of separatism, its main types and forms. The notion of separatism is defined as an ambivalent phenomenon of the modern era, which, on the one hand, can lead to the disintegration of the state and the disturbance of the balance of geopolitical security, and on the other hand, is one of the means of realization of the economic, political, social, cultural interests of the ethnic group or territorial community that face political, economic and cultural discrimination.

The work investigates the historical formation of modern scientific representations on separatism, as well as the level of progress of the research of the phenomenon of separatism by Ukrainian and foreign researchers.

The thesis reveals the historical preconditions for the formation of separatist sentiments in the East and South of Ukraine. Among them - predominance in the relevant regions of Russian-speaking population oriented to Russian culture and values; nostalgia for the USSR in a certain part of the population of these regions, a tendency toward a strong paternalistic state that is the successor to the USSR; lack of systemic ethnopolicy and humanitarian policy in Ukraine; significant socio-economic disparities between regions of Ukraine; deliberate misuse of national, ethno-cultural problems by political parties and their leaders, especially during election campaigns, when the electorate was divided on socio-cultural and regional grounds, and the campaigns themselves were held in a strictly confrontational style; purposeful and versatile influence of Russian propaganda and political technologies aimed at discrediting Ukrainian statehood, history, culture, language, nation, and at the same time on the artificial formation of regional identities or strengthening ties of the local population with Russia; Numerous family ties and economic relations with Russia (from households of border areas to large enterprises that were formed as operating in a single national economic complex of the USSR).

The thesis analyzes the internal and external factors of the emergence of humanitarian preconditions for the formation and development of separatist movements in Ukraine.

The thesis reveals the concepts of humanitarian security and the national humanitarian space of Ukraine; the consequences of the emergence of separatist movements for the national security of Ukraine; the role of humanitarian factors in the preparation and conduct of modern warfare. It has been determined that, taking into account the hybrid nature of the war, the humanitarian factors play central role in it because they enable the soft power to weaken the country's defense capability, to manipulate the consciousness of its population and, as a result, to satisfy the aggressor's interests without a formal declaration of war or an open confrontation of other state.

The thesis analyzes the existing regulatory and institutional mechanisms for counteracting and preventing separatist movements in Ukraine.

The thesis analyzes the process of formation of the humanitarian policy of Ukraine, its normative base and the present state. The thesis formulates some recommendations aimed at improving the effectiveness of the state policy in the humanitarian sphere as a tool for countering separatism in Ukraine: to develop an integrated concept of the humanitarian policy, including its economic, regulatory, scientific and security components; increase of financing of the humanitarian sphere; to draft and adopt a single (possibly codified) legal instrument in the sphere of humanitarian policy of Ukraine, defining the concepts, principles and means of achieving the goals of the humanitarian policy of Ukraine, including overcoming and preventing separatist movements (sentiments) in Ukraine; to ensure the domination of the Ukrainian language as the only official state language in Ukraine; to ensure promotion of the scientific direction of the humanitarian policy of the state, which means not only to support the development of scientific theoretical models, programs or templates, but also to contribute to the implementation of practical results in political, cultural, socio-economic activity, promotion of Ukrainian cultural products in the world markets; to introduce ideological concepts of Ukrainization in the educational sphere; to contribute the formation of the spiritual and moral doctrine of the Ukrainian State (the priority of protecting the state interests of Ukraine and the public interests of the Ukrainian people should be the basis of such doctrine, the statutory (constituent) documents of each religious organization should be brought into conformity with such doctrine); to ensure implementation of the security direction of the humanitarian policy of the state that should be implemented through: 1) the security of the state itself (the ability to remove and prevent the admission to public administration of people who may harm the state and society); 2) the security of each citizen (ie, the citizen's confidence in the ability of the state to protect his/her personal interests and satisfy his/her primary and secondary needs).

Key words: separatism, separatist movements, humanitarian policy, humanitarian security of the state, national humanitarian space.